
Рецензії

Європейський досвід дослідження соціальних наслідків науково-технічного розвитку

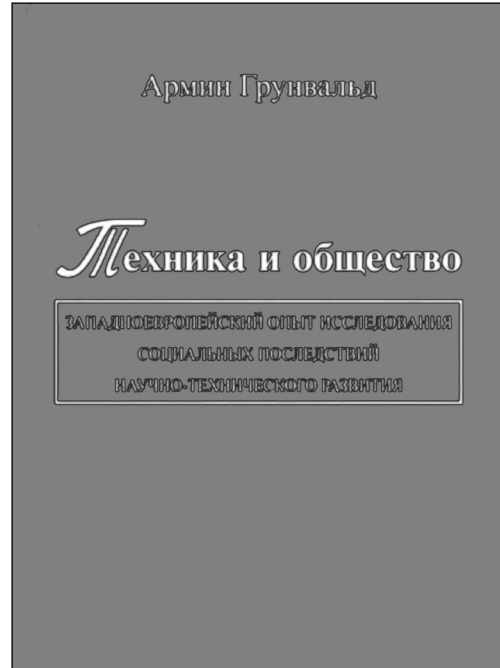
Грунвальд Армин. Техніка и общество. Западноевропейский опыт исследования социальных последствий научно-технического развития / Под ред. В.Г.Горохова: пер. с нем. — М.: Логос, 2011. — 160 с.

Техніка з давніх часів викликала змішані відчуття й амбівалентні оцінки. Її то обожнювали і благословляли як абсолютне добро, то, навпаки, проклинали як демонічне зло. Із затвердженням в епоху Просвітництва віри в людський розум і формуванням ідеї безмежного прогресу переважала позитивна оцінка техніки, а протест проти її руйнівної потужності й всевладдя залишався голосом волаючого в пустелі. Трагічний досвід другої світової війни не тільки зажадав від учених серйозно замислитися над питанням про те, чи є істина та її пошук самі по собі благом, але й, мабуть, вперше змусив їх засумніватися в позитивній відповіді на нього.

Передумовою контролю технічного розвитку й управління ним є розуміння природи техніки. Проте фактично спроби управляти технічним розвитком виявляються приблизними й не систематичними, заснованими на неадекватних уявленнях про суть техніки, і зазвичай робляться заднім числом, коли вже надто пізно. Техніка постійно ставить все нові й несподівані проблеми перед нашим розумінням і практикою. Природа технічного знання зазнає глибоких змін в ході розвитку, сфера дії техніки постійно розширюється й одночасно зростає значення породжених цим концептуальних і моральних проблем.

Науково-технічний розвиток необхідно розглядати в ширшому контексті, ніж науково-технічний прогрес. Науково-технічний розвиток є найважливішою складовою процесів якісного перетворення, метаморфування реальності, включаючи природне навколишнє середовище, соціальні структури й комунікації, і, нарешті, саму людину, її фізичну конституцію і свідомість. У цих метаморфозах реальності техніка виступає як активний медіум, комунікативна тканина, що пов'язує, сприймає, акумулює й ретранслює імпульси, які витікають від підсистем суспільства або від окремих соціальних акторів.

У рецензованій праці мова йде про концепцію соціальної оцінки техніки. У західній науці другої половини ХХ століття широке визнання отримав термін «Technology Assessment» — «оцінка

ка техніки». Цим терміном позначається галузь міждисциплінарних досліджень, що займаються вивченням наслідків науково-технічного розвитку. Оцінка техніки як дослідження є певного роду рефлексія над феноменом техніки і науково-технічної діяльності, пов'язана зі співвідношенням з цінностями суспільства і людини.

Оцінка техніки — це перш за все розгляд техніки в розвитку і взаємодії з суспільством і природою. Абстрактний або статичний розгляд техніки, де об'єкт (артефакт або технологія) протиставлений суб'єктові діяльності, має в рамках оцінки техніки дуже обмежене значення, в основному лише як один з етапів аналізу відповідної проблеми.

Предметом оцінки техніки є науково-технічний розвиток і його наслідки. Проте й сам цей розвиток не може розглядатися абстрактно

або односторонньо, тільки як науково-технічний прогрес. Аналіз процесів отримання нового знання і його застосування для виробництва технічних артефактів, розробки якісно нових і вдосконалення вже наявних технологій, опис цих процесів з погляду зростання технічної могутності людства не є достатніми у разі оцінки техніки. Необхідним тут стає розуміння технічного розвитку як процесу зміни техніки, пов'язаної зі змінами в природі й суспільстві.

Залишаючись принципово міждисциплінарною, оцінка техніки поступово набуває рис нової наукової дисципліни. Це доводить інституціалізація соціальної оцінки техніки в багатьох західноєвропейських країнах, насамперед у Німеччині.

Автор книги Армін Грунвальд – директор Інституту оцінки техніки і системного аналізу Дослідницького центру Співтовариства Гельмгольца і професор Технологічного інституту в Карлсруе, він очолює також Бюро з оцінки техніки німецького бундестагу. Під його керівництвом працює міждисциплінарна група вчених – представників природничих, суспільних і технічних наук – з метою поліпшення інформаційної підтримки прийнятих рішень та інтенсифікації взаємодії між парламентом, наукою та громадськими групами.

У книзі висвітлюється західноєвропейський досвід дослідження соціальних наслідків науково-технічного розвитку. У цьому контексті розглядається концепція сталого розвитку. Розкриваються питання суспільного регулювання створення нової техніки і технологій. Показана роль соціально-гуманітарного знання в комплексній оцінці науково-технічного розвитку. Обговорюється проблематика конвергентних технологій та їх роль в інтеграції науки, техніки і суспільства. Висловлена точка зору на етичні аспекти розвитку техніки. Наводяться програми, в яких викладається проблематика сталого розвитку у світлі екологічного імперативу сучасності.

Монографія А. Грунвальда розповідає про способи оцінки технологій і техніки, піднімає

питання відповідальності інновацій та інженерної етики, ділиться поглядом на перспективи та виклики технологізації суспільства. Рецензована праця відображає результати багаторічних практичних досліджень з оцінки техніки в Німеччині, а також узагальнює міжнародний досвід соціальної оцінки техніки.

Концепція оцінки техніки методологічно відрізняється від радянського досвіду досліджень і прогнозування наслідків науково-технічного прогресу. Цей досвід поки що продовжується в пострадянській науці. Тому важливо зрозуміти, що соціальна оцінка техніки має суттєві відмінні риси, які треба враховувати при проектуванні й прогнозуванні сучасної науково-технологічної політики.

Соціальна оцінка техніки – це активний діалог наукового співтовариства з усіма зацікавленими в науці суб'єктами – підприємницькими колами, суспільними й політичними течіями, але перш за все з органами управління наукою. У результаті індикатори розвитку науки та інноваційності економіки повинні перетворитися на інформаційну систему, що має певний політичний та управлінський статус для всіх учасників підготовки й ухвалення рішень у сфері науково-технологічної політики. Без такої інформаційної індикативної системи наукове співтовариство позбавляється базисної аргументації при обґрунтуванні політичних рішень і діалог з владою та громадськістю перетворюється на політичну риторику, безплідну політичну демагогію. Це ми добре бачимо на прикладі численних доктрин розвитку науково-технологічної сфери в Україні, жодна з яких не має реальної сили.

Оцінка техніки відкриває достатньо широкі можливості саме в концептуальному й міждисциплінарному плані та показує концептуальну обмеженість сформованого в СРСР аналізу наслідків науково-технічного прогресу. Саме тому монографія А. Грунвальда буде дуже корисна наукознавцям і фахівцям з науково-технічної політики на пострадянському просторі.

М.В. Онопріско, канд. філос. наук